

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 14(1) (2024)

ISSN 2657-8549

DOI 10.24917/26578549.14.1.4

Jarosław Jastrzębski

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID 0000-0003-4722-547X

Krażownik ciężki – problemy klasyfikacyjne Część 4. Krążowniki ciężkie w służbie Włoch, Francji i Związku Sowieckiego

Heavy cruiser – classification problems
Part 4. Heavy cruisers in service of Italy, France, and the Soviet Union

Abstrakt

Niniejszy artykuł jest czwartym z serii sześciu tekstów poświęconych problemom klasyfikacji w grupie okrętów artyleryjskich, jakimi są krążowniki ciężkie. W pierwszym z nich zajęto się genezą ciężkiego krążownika i sformułowano jego definicję, niezbędną do przeprowadzania rzetelnych analiz naukowych. W drugim skonfrontowano tę definicję z okrętami o spornej klasyfikacji. Trzecia część przedstawia floty ciężkich krążowników trzech największych właścicieli. W tej sekcji zrobiono to samo dla kolejnych trzech potęg morskich. Poniżej omówiono floty tej klasy okrętów pod innymi banderami i ich globalne cechy. Trzema pozostałymi największymi właścicielami krążowników ciężkich były kolejno Włochy, Francja i Związek Radziecki. Łącznie posiadali oni tylko 20% ich całkowitej liczby, w porównaniu do 70% trzech największych. Wartości te wyraźnie odzwierciedlają, dla kogo były one najbardziej pożądaną bronią. Włoska Królewska Marynarka Wojenna i Francuska Marynarka Narodowa miały po 7 okrętów, chociaż tonaż pierwszej był ostatecznie nieznacznie większy niż drugiej. Za nimi plasowała się radziecka Czerwona Flota Robotniczo-Chłopska z 6 ciężkimi krążownikami. W wyniku II wojny światowej flota ciężkich krążowników Regia Marina została całkowicie unicestwiona, a Francuzi stracili 4 takie okręty. Tylko Sowieci nie odnotowali żadnych strat. Ze względów ekonomicznych Marine Nationale bardzo szybko zdecydowała się wycofać pozostałe ciężkie krążowniki do 1948 roku. Jednak ostatni radziecki okręt tego typu został wycofany ze służby dopiero w 1974 roku.

Słowa kluczowe: krążownik ciężki, nauka wojskowości, okręty, krążowniki, marynarka wojenna

Abstract

This article is the fourth in a series of six texts devoted to classification problems in the group of artillery ships such as heavy cruisers. In the first one, we dealt with the genesis of the heavy cruiser and formulated its definition, necessary for making reliable scientific analyzes. In the second of them, we confronted this definition with ships with a disputed classification. The third part presents the heavy cruiser fleets of the three largest owners. In this section, the same has been done for the next three naval powers. The following will discuss the fleets of this class of ships under the other flags and their global characteristics.

The other three largest owners of heavy cruisers were, in turn, Italy, France, and the Soviet Union. Altogether, they had only 20% of their total number, compared to 70% of the top three. These values clearly reflect for whom they were the most desirable weapons. The Italian Royal Navy and the French National Navy each had 7 vessels, although the tonnage of the former was ultimately slightly greater than the latter. Behind them was the Soviet Workers and Peasants Red Fleet with 6 heavy cruisers. As a result of World War II, the *Regia Marina* fleet of heavy cruisers was completely annihilated, and the French lost 4 such ships. Only the Soviets did not record any losses. For reasons of economy, the *Marine Nationale* very quickly decided to withdraw its remaining heavy cruisers by 1948. However, the last Soviet ship of this type was decommissioned only in 1974.

Keywords: heavy cruiser, military science, ships, cruisers, navy

Wprowadzenie

W pierwszej części niniejszej pracy, zatytułowanej *Geneza i definicja krążownika ciężkiego*, zajęliśmy się kwestiami klasyfikacyjnymi dotyczącymi krążowników ciężkich i przeanalizowaliśmy kryteria przyporządkowania do tej grupy okrętów artyleryjskich na poziomie teoretycznym i ogólnym. W drugiej jej części, zatytułowanej *Okręty o klasyfikacji spornej*, omówiliśmy okręty, których prawidłowe zaszeregowanie do konkretnej klasy krążowników jest w nauce sporne, konfrontując je z ustaloną definicją i uzasadniając ich zakwalifikowanie albo odrzucenie ze zbioru krążowników ciężkich. W trzeciej części, zatytułowanej *Krążowniki ciężkie w służbie Stanów Zjednoczonych, Japonii i Wielkiej Brytanii*, przeanalizowaliśmy skład i charakterystykę flot interesującej nas tu klasy okrętów u trójki największych ich posiadaczy w historii. W obecnej czwartej części będziemy kontynuować ów wątek, zajmując się tym razem trzema mniejszymi dysponentami krążowników ciężkich – Włochami, Francją i ZSRR. Natomiast w kolejnej części omówimy pozostałe, tym razem najmniejsze krajowe floty okrętów tej klasy. W ostatniej części przedstawimy globalny stan liczbowy krążowników ciężkich dla całego okresu ich pozostawania w służbie operacyjnej.

Przypomnijmy, że spełniających kryteria definicyjne krążowników ciężkich powstało w sumie 98 i to one składają się na światową flotę okrętów tej klasy. Największą ich liczbą szczyci się Marynarka Wojenna Stanów Zjednoczonych (ang. *United States Navy*, skr. *U.S. Navy*) – 38 jednostek. Drugą lokatę zajmuje Japońska Cesarska Marynarka Wojenna (jap. *Dai Nippon Teikoku Kaigun*, skr. *Nippon Kaigun*) – 18 jednostek. Na podium mieści się jeszcze Brytyjska Królewska Marynarka Wojenna (ang. *Royal Navy*) – 13 jednostek. Na kolejnej pozycji lokują się *ex aequo* Włoska Królewska Marynarka Wojenna (wł. *Regia Marina*) i Francuska Narodowa Marynarka Wojenna

(fr. *Marine Nationale*) dysponujące każdą 7 jednostkami, aczkolwiek tonaż okrętów tej pierwszej był w ostatecznym rozrachunku nieznacznie większy. Dalej na liście znajduje się Sowiecka Robotniczo-Chłopska Czerwona Flota (ros. *Рабoче-Крест'анский Красный Флот*; transkrypcja: *Rabocze-Krestjanskij Krasnyj Fłot*¹; skr. pol. Czerwona Flota, skr. ros. *Krasnyj Fłot*) z 6 krążownikami ciężkimi. Za nimi mieszczą się Niemiecka Marynarka Wojenna (niem. *Kriegsmarine*) z 3 jednostkami oraz Australijska Królewska Marynarka Wojenna (ang. *Royal Australian Navy*), co prawda z tą samą liczbą krążowników ciężkich, lecz z mniejszym ich tonażem. I wreszcie w ogonie tej stawki pojawia się jeszcze Marynarka Wojenna Republiki Hiszpańskiej (hiszp. *Marina de Guerra de la República Española*) dysponująca 2 jednostkami. I z tą samą liczbą, lecz mniejszych okrętów, Marynarka Wojenna Republiki Argentyny (hiszp. *Armada de la República Argentina*).

Włoska Królewska Marynarka Wojenna

Przez szeregi *Regia Marina* przeszło ogółem 7 krążowników ciężkich i była to też maksymalna liczba tych jednostek, jaką posiadała ona w jednym momencie. Przy czym ów najwyższy stan utrzymywał się w latach 1933–1941. Tabela 1 prezentuje metryki krążowników ciężkich Włoskiej Królewskiej Marynarki Wojennej.

Tabela 1. Metryki krążowników ciężkich Włoskiej Królewskiej Marynarki Wojennej

Lp.	Okręt	Rozpoczęcie budowy	Rozpoczęcie służby	Zakończenie służby	Przyczyna
1	<i>Trieste</i>	22.06.1925	21.12.1928	10.04.1943	Zniszczenie przez Amerykanów
2	<i>Trento</i>	08.02.1925	03.04.1929	15.06.1942	Zniszczenie przez Brytyjczyków
3	<i>Zara</i>	04.07.1929	20.10.1931	29.03.1941	Zniszczenie przez Brytyjczyków
4	<i>Fiume</i>	29.04.1929	23.11.1931	29.03.1941	Zniszczenie przez Brytyjczyków
5	<i>Gorizia</i>	17.03.1930	23.12.1931	10.09.1943	Przejęcie przez Niemców
6	<i>Pola</i>	17.03.1931	21.12.1932	29.03.1941	Zniszczenie przez Brytyjczyków
7	<i>Bolzano</i>	11.06.1930	19.08.1933	10.09.1943	Przejęcie przez Niemców

Źródło. Opracowanie własne na podstawie: A. Perepeczko, *Włoskie krążowniki ciężkie. Trento, Trieste, Zara, Fiume, Gorizia, Pola, Bolzano*, Warszawa 2006, *passim*; M. Stille, *Włoskie krążowniki II wojny światowej*, Oświęcim 2019, *passim*.

¹ Rosyjskie nazwy własne zostały podane w transliteracji z cyrylicy na alfabet łaciński. Niemniej przy pierwszym pojawieniu się owej nazwy w tekście głównym podano w nawiasie również transkrypcję polską.

Włoskie krążowniki ciężkie reprezentowały 3 typy. W kolejności chronologicznej były to:

1. *Trento* (*Trento I*) – 2 okręty (*Trento, Trieste*);
2. *Zara* – 4 okręty (*Fiume, Gorizia, Pola, Zara*);
3. *Bolzano* (*Trento II*) – 1 okręt (*Bolzano*)².

Włosi nie planowali budować kolejnych jednostek tej klasy, a wszelkie zamierzenia w tej kwestii nigdy nie wyszły poza fazę koncepcyjną. *Regia Marina* oglądała się w tej kwestii na swoją główną rywalkę – *Marine Nationale*. Tak długo, jak Francuzi nie podejmowali realnych działań, by pozyskać dalsze okręty tej klasy, tak długo nie widziano potrzeby powiększania własnej ich floty. Znacznie mniejsze możliwości finansowe Italii powodowały, że wołała ona koncentrować się na budowie 4 pancerników typu *Littorio*³, aby nadgonić przewagę jaką uzyskała Francja poprzez wprowadzenie do służby 2 krążowników liniowych typu *Dunkerque*⁴ oraz rozpoczęcie programu budowy 4 pancerników typu *Richelieu*⁵.

W sumie, realne ambicje Włoskiej Królewskiej Marynarki Wojennej w zakresie posiadania krążowników ciężkich nigdy nie przekraczały 7 sztuk. Kompleksowo kwestię liczebności tej klasy okrętów we włoskiej flocie obrazuje Tabela 2.

Tabela 2. Liczebność krążowników ciężkich we Włoskiej Królewskiej Marynarce Wojennej

Typ	Liczba			
	Planowane	Zamówione	Budowane	Ukończone
<i>Trento</i>	2	2	2	2
<i>Zara</i>	4	4	4	4
<i>Bolzano</i>	1	1	1	1

Uwagi: Pominęto typy jedynie planowane, lecz nigdy nie zamówione, gdyż trudno stwierdzić realność takich czysto teoretycznych zamierzeń.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: A. Perepeczko, *Włoskie krążowniki...*, op. cit., passim; M. Stille, *Włoskie krążowniki...*, op. cit., passim.

Włoska Marynarka Wojenna szła w zakresie uzbrojenia swych krążowników ciężkich za dominującą w Europie koncepcją brytyjską⁶ i była w tym konsekwentna do samego końca. Wszystkie jej okręty tej klasy miały identyczną liczbę armat kalibru 203 mm i takie

² S. Brzeziński (1999). *Włoski ciężki krążownik Zara*, Wyszaków, passim; W. Holicki (2019). *Bolzano – ostatni z pechowców*. „Technika Wojskowa. Historia”, nr 1 (66), s. 89–98; A. Perepeczko (2006). *Włoskie krążowniki ciężkie. Trento, Trieste, Zara, Fiume, Gorizia, Pola, Bolzano*. Warszawa, passim; M. Stille (2019). *Włoskie krążowniki II wojny światowej*. Oświęcim, passim.

³ A. Perepeczko (2005). *Włoskie pancerniki typu Vittorio Veneto. Vittorio Veneto, Littorio, Roma, Impero*. Warszawa, passim.

⁴ M. Sobański (2008). *Okręty liniowe typu „Dunkerque”*. cz. 1, „Okręty Wojenne”, nr 4 (90), s. 54–65; idem (2008). Cz. 2, „Okręty Wojenne”, nr 5 (91), s. 40–51.

⁵ Idem (2011). *Pancerniki typu „Richelieu”*. Tarnowskie Góry, passim.

⁶ J. Jarosz (1995). *Brytyjskie krążowniki ciężkie typu „County”*, t. 1. Tarnowskie Góry, passim; idem (1999). T. 2. Tarnowskie Góry, passim.

samo ich rozmieszczenie, jak stosowane najczęściej w *Royal Navy*⁷, z resztą nie inaczej było w *Marine Nationale*⁸. Włoska Admiralicja również uznawała, że aby zapewnić maksymalne możliwości wykorzystania 8 najcięższych dział w każdym kierunku, najkorzystniej będzie rozdzielić je równo po połowie przed i za nadbudówką centralną, rozmieszczając je w dwulufowych wieżach w superpozycji⁹. Podobnie jak Brytyjczycy, choć niejednolicie, podchodzono do kwestii broni torpedowej. Dwa najstarsze krążowniki – *Trento* i *Trieste* oraz najmłodszy – *Bolzano* posiadał 8 rur torpedowych kalibru 533 roku, zaś *Fiume*, *Gorizia*, *Pola* i *Zara* w ogóle nie dysponowały tym rodzajem broni. Z wyposażeniem trzech krążowników ciężkich w wyrzutnie torpedowe korelowała również ich bardzo wysoka prędkość maksymalna przekraczająca 35 węzłów. Natomiast pozostała czwórka czysto artyleryjskich jednostek miała ją niższą, na poziomie 33 węzłów. Jeśli idzie o wyposażenie lotnicze, Włosi również pozostawali bardzo konsekwentni. Na wszystkich swoich krążownikach ciężkich montowali 1 katapultę, obsługującą 2 wodnosamoloty, jedynie na *Bolzano* mogło ich być do 3¹⁰. Mało intensywne działania floty włoskiej w okresie II wojny światowej¹¹, jak i szybka kapitulacja Italii już 8 września 1943 roku¹², sprawiły, że jej krążowniki ciężkie w zasadzie nie przechodziły większych modernizacji, które objęłyby artylerię główną, broń torpedową czy wyposażenie lotnicze, względnie zmieniły osiągi szybkościowe¹³. Podstawowe dane taktyczne włoskich krążowników ciężkich prezentuje Tabela 3.

Tabela 3. Podstawowe dane taktyczne krążowników ciężkich *Regia Marina*

Typ	Okręty	Warianty uzbrojenia głównego	Prędkość maksymalna
<i>Trento</i>	<i>Trento</i>	art. 8×203 mm (4×II)	35 w
	<i>Trieste</i>	tor. 8×533 mm (4×II)	
<i>Zara</i>	<i>Fiume</i>	art. 8×203 mm (4×II)	33 w
	<i>Gorizia</i>		
	<i>Pola</i>		
	<i>Zara</i>		
<i>Bolzano</i>	<i>Bolzano</i>	art. 8×203 mm (4×II)	37 w
		tor. 8×533 mm (4×II)	

Źródło. Opracowanie własne na podstawie: A. Perepeczko, *Włoskie krążowniki...*, op. cit., passim; M. Stille, *Włoskie krążowniki...*, op. cit., passim.

⁷ A. Perepeczko, *Włoskie krążowniki...* Op. cit., passim.

⁸ J. Dyskant (1983). *Konflikty i zbrojenia morskie 1918–1939*. Gdańsk, s. 140–142.

⁹ M. Stille, *Włoskie krążowniki...* Op. cit., passim.

¹⁰ A. Perepeczko, *Włoskie krążowniki...* Op. cit., passim.

¹¹ M. Franz (2016). *Burza nad Morzem Śródziemnym*. T. 1 *Wojna się rozpoczyna*. Oświęcim, passim; idem (2016). T. 2 *Zmagania o panowanie na morzu*. Oświęcim, passim; idem (2017). T. 3 *Do ostatniej kropli paliwa*. Oświęcim, passim; idem (2017). T. 4 *Aliancka ofensywa*. Oświęcim, passim.

¹² E. Mawdsley (2011). *II wojna światowa. Nowe ujęcie*. B. Gutowska-Nowak (tłum.). Kraków, s. 316.

¹³ A. Perepeczko. *Włoskie krążowniki...* Op. cit., passim.

Najstarszym krążownikiem ciężkim Włoskiej Marynarki Wojennej był *Trieste*, który wszedł do służby 21 grudnia 1928 roku¹⁴. Najmłodszym był *Bolzano*, który zasilił flotę 19 sierpnia 1933 roku¹⁵. Włosi zbudowali całą swoją flotę krążowników ciężkich między 1925 a 1933 rokiem, licząc od położenia stępki pod pierwszy z nich – *Trento* – 8 lutego 1925 roku¹⁶. W działaniach wojennych w latach 1941–1944 włoska flota straciła wszystkie krążowniki ciężkie¹⁷. Przy czym aż 3 z nich (*Fiume*, *Pola*, *Zara*) tylko w jednej bitwie koło przylądka Matapan, stoczonej 28–29 marca 1941 roku¹⁸. *Bolzano* i *Gorizia* zostały 10 września 1943 roku przejęte przez Niemców, lecz ci nie byli zainteresowani ich bojowym wykorzystaniem¹⁹. Możemy zatem uznać, że w tym dniu przestały być okrętami *Regia Marina*. Mocno uszkodzone okręty były bowiem w fatalnym stanie technicznym. *Bolzano* został zatopiony 22 czerwca 1944 roku przez brytyjskie miniaturowe okręty podwodne²⁰. *Gorizia* teoretycznie nadawała się do wyremontowania, lecz ponieważ tego nie uczyniono, okręt należy również uznać za stracony²¹.

Francuska Narodowa Marynarka Wojenna

Przez szeregi *Marine Nationale* przeszło ogółem 7 krążowników ciężkich i była to też maksymalna liczba tych jednostek, jaką posiadała ona w jednym momencie. Przy czym ów najwyższy stan utrzymywał się w latach 1934–1942. Tabela 4 prezentuje metryki krążowników ciężkich Francuskiej Narodowej Marynarki Wojennej.

Francuskie krążowniki ciężkie reprezentowały 3 typy. W kolejności chronologicznej były to:

1. *Duquesne* – 2 okręty (*Duquesne*, *Tourville*)²²,
2. *Suffren* – 4 okręty (*Colbert*, *Dupleix*, *Foch*, *Suffren*)²³,
3. *Algérie* – 1 okręt (*Algérie*)²⁴.

Francuzi planowali budowę kolejnych krążowników ciężkich typu *Saint-Louis*, jednak zamówienia nigdy nie złożono. 1 kwietnia 1940 roku zadeklarowano stworzenie 3 takich jednostek, być może myślano nawet o 6. Projekt upadł wraz z kapitulacją Francji przed Niemcami w czerwcu 1940 roku²⁵. Nie sposób zatem stwierdzić, na ile realne były to zamierzenia.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ W. Holicki, *Bolzano... Op. cit.*, s. 89–98.

¹⁶ A. Perepeczko, *Włoskie krążowniki... Op. cit.*, *passim*.

¹⁷ J. Lipiński (1999). *Druga wojna światowa na morzu*. Warszawa, s. 646.

¹⁸ E. Kosiarz (1994). *Bitwy morskie*. Warszawa, s. 311–315.

¹⁹ A. Perepeczko, *Włoskie krążowniki... Op. cit.*, *passim*.

²⁰ J. Lipiński (1999). *Druga wojna światowa na morzu*. Warszawa, s. 646.

²¹ M. Franz (2018). *Burza nad Morzem Śródziemnym*, t. 5 *Gdy Włochów już w tej wojnie nie było*. Oświęcim, *passim*.

²² G. Garier (1999). *Duquesne & Tourville*. Tarnowskie Góry, *passim*.

²³ M. Glock (2016). *Suffren – pierwszy francuski krążownik ciężki drugiego pokolenia*. „Morza i Okręty”, nr 6 (15), s. 58–67.

²⁴ S. Brzeziński, P. Wiśniewski (2003). *Francuski ciężki krążownik Algérie*. Wyszaków, *passim*.

²⁵ *Saint-Louis-class cruiser*. https://en.wikipedia.org/wiki/Saint-Louis-class_cruiser [dostęp: 12.09.2021].

Realne ambicje Francuskiej Narodowej Marynarki Wojennej w zakresie posiadania krążowników ciężkich nigdy nie przekraczały 7 sztuk. Kompleksowo kwestię liczebności tej klasy okrętów we francuskiej flocie obrazuje Tabela 5.

Tabela 4. Metryki krążowników ciężkich Francuskiej Narodowej Marynarki Wojennej

Lp.	Okręt	Rozpoczęcie budowy	Rozpoczęcie służby	Zakończenie służby	Uwagi
1	<i>Duquesne</i>	30.10.1924	25.01.1929	01.09.1947	Przebudowany na okręt dowodzenia
2	<i>Tourville</i>	04.03.1925	12.03.1929	01.01.1948	Przebudowany na hulk szkolny
3	<i>Suffren</i>	17.04.1926	08.03.1930	01.10.1947	Przebudowany na hulk szkolny
4	<i>Colbert</i>	12.06.1927	01.04.1931	27.11.1942	Samozatopienie
5	<i>Foch</i>	21.06.1928	20.12.1931	27.11.1942	Samozatopienie
6	<i>Dupleix</i>	14.11.1929	15.11.1933	27.11.1942	Samozatopienie
7	<i>Algérie</i>	19.03.1931	15.06.1934	27.11.1942	Samozatopienie

Źródło. Opracowanie własne na podstawie: S. Brzeziński, P. Wiśniewski (2003), *Francuski ciężki krążownik Algérie*, Wyszów, *passim*; G. Garier (1999), *Duquesne & Tourville*, Tarnowskie Góry, *passim*; M. Glock (2016), *Suffren – pierwszy francuski krążownik ciężki drugiego pokolenia*, „Morza i Okręty”, nr 6 (15), s. 58–67.

Tabela 5. Liczebność krążowników ciężkich w Francuskiej Narodowej Marynarce Wojennej

Typ	Liczba			
	Planowane	Zamówione	Budowane	Ukończone
<i>Duquesne</i>	2	2	2	2
<i>Suffren</i>	4	4	4	4
<i>Algérie</i>	1	1	1	1

Uwagi: Pominięto typy jedynie planowane, lecz nigdy nie zamówione, gdyż trudno stwierdzić realność takich czysto teoretycznych zamierzeń.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Brzeziński, P. Wiśniewski, *Francuski ciężki krążownik Algérie*, *op. cit.*, *passim*; G. Garier, *Duquesne & Tourville*, *op. cit.*, *passim*; M. Glock, *Suffren...*, *op. cit.*, s. 58–67.

Francuska Marynarka Wojenna od XIX wieku była bodajże najbardziej ekstrawagancką i skłoną do eksperymentów flotą Europy²⁶, a w świecie tylko Japońska Marynarka Wojenna mogła ją w tym przebić²⁷. To Francuzi stawiali na uzbrojenie swych

²⁶ J. Gozdawa-Gołębiowski (1985). *Od wojny krymskiej do bałkańskiej*. Gdańsk, *passim*; P. Olender (2005). *Wojny morskie 1860–1883*. Warszawa, *passim*; *idem* (2005). *Wojny morskie 1883–1914*. Warszawa, *passim*; J. Gozdawa-Gołębiowski, T. Wywerka-Prekurat (1994). *Pierwsza wojna światowa na morzu*. Warszawa, *passim*.

²⁷ J. Jastrzębski (2014). *Okręty podwodne Japońskiej Marynarki Wojennej 7 XII 1941 – 2 IX 1945. Organizacja i potencjał bojowy*. Kraków, *passim*; *idem* (2020). *Lotniskowce Japońskiej Marynarki Wojennej 7 XII 1941 – 2 IX 1945. Organizacja i potencjał bojowy*. Zabrze, *passim*; *idem*

pancerników typu *Richelieu* i krążowników liniowych typu *Dunkerque* w artylerię zgrupowaną wyłącznie w strefie dziobowej i na dodatek w wieżach aż czterolufowych²⁸. To oni konstruowali superszybkie niszczyciele typu *Le Malin*, zdolne osiągać nawet 45 węzłów prędkości²⁹, której nie powstydziliby się najlepsze kutry torpedowe II wojny światowej. Takich pomysłów było więcej, trzeba jednak stanowczo stwierdzić, że zdecydowana ich większość okazała się błędną ścieżką w rozwoju taktyki i techniki wojennomorskiej. Wziąwszy to pod uwagę, rzuca się w oczy wyjątkowy wręcz konserwatyzm *Marine Nationale* w odniesieniu do krążowników ciężkich. W zakresie głównego uzbrojenia artyleryjskiego, podobnie jak Włosi i w dużej mierze ze Brytyjczycy, Francuzi wszystkie swoje krążowniki ciężkie uzbroili w 8 armat kalibru 203 mm rozmieszczonych w dwulufowych wieżach, w superpozycji, po połowie w przedniej i tylnej części kadłuba. Wszystkie też zostały wyposażone w dwie trzyrurowe wyrzutnie torpedowe kalibru 550 mm. Z kolei pod względem prędkości maksymalnej francuskie okręty tej klasy mieściły się gdzieś między brytyjskimi i włoskimi krążownikami ciężkimi. Zależnie od typu była ona na poziomie między 31 a 34 węzły³⁰. Jeśli idzie o wyposażenie lotnicze, Francuzi dla pierwszego typu swoich krążowników ciężkich – *Duquesne* – zamontowali 1 katapultę, obsługującą 2 wodnosamoloty³¹, jednak dla pozostałych jednostek tej klasy przyjęli już standard w postaci 2 katapult i 3 wodnosamolotów³². Błyskawiczna kapitulacja Francji 22 czerwca 1940 roku³³ sprawiła, że jej krążowniki ciężkie nie przechodziły początkowo modernizacji. Dopiero po przejściu internowanych przez Brytyjczyków okrętów na stronę Wolnej Francji generała Charles’a De Gaulle’a w 1943 roku, zdemontowano z nich wyrzutnie torpedowe oraz wyposażenie lotnicze, uznane już w tej fazie wojny za zbędne, na rzecz wzmocnienia obrony przeciwlotniczej³⁴. Podstawowe dane techniczne francuskich krążowników ciężkich prezentuje Tabela 6.

Najstarszym krążownikiem ciężkim Francuskiej Marynarki Wojennej był *Duquesne*, który wszedł do służby 25 stycznia 1929 roku³⁵. Najmłodszym był *Algérie*, który

(2018). *Niszczyciele Japońskiej Marynarki Wojennej 7 XII 1941 – 2 IX 1945. Organizacja i potencjał bojowy*, t. 1, Geneza, ewolucja, typy. Kraków, *passim*; O. Myszor (2014). *Cesarstwo Japonii*, t. 1 *Pancerniki, lotniskowce i krążowniki*. Tarnowskie Góry, *passim*.

²⁸ M. Sobański. *Okręty liniowe typu „Dunkerque”*. cz. 1. *Op. cit.*, s. 54–65; *idem*, cz. 2. *Op. cit.*, s. 40–51; S. Lipiecki (2019). *Francuskie pancerniki ostatniej generacji Richelieu i Jean Bart*, cz. 1. „Morze, Statki i Okręty”, nr 5–6 (192), s. 60–72; *idem* (2019). Cz. 2. „Morze, Statki i Okręty”, nr 7–8 (193), s. 56–69; *idem* (2019). Cz. 3. „Morze, Statki i Okręty”, nr 9–10 (194), s. 68–83.

²⁹ J. Lipiński. *Druga wojna... Op. cit.*, s. 538.

³⁰ S. Brzeziński, P. Wiśniewski. *Francuski ciężki krążownik Algérie*. *Op. cit.*, *passim*; J. Dyskant. *Konflikty i zbrojenia... Op. cit.*, s. 529; G. Garier. *Duquesne & Tourville*. *Op. cit.*, *passim*; M. Glock. *Suffren... Op. cit.*, s. 58–67.

³¹ J. Lipiński. *Druga wojna... Op. cit.*, s. 536.

³² J. Dyskant. *Konflikty i zbrojenia... Op. cit.*, s. 529.

³³ A. Beevor (2013). *Druga wojna światowa*. G. Siwek (tłum.). Kraków, *passim*.

³⁴ J. Lipiński. *Druga wojna... Op. cit.*, s. 536.

³⁵ G. Garier. *Duquesne & Tourville*. *Op. cit.*, *passim*.

Tabela 6. Podstawowe dane taktyczne krążowników ciężkich *Marine Nationale*

Typ	Okręty	Warianty uzbrojenia głównego	Prędkość maksymalna
<i>Duquesne</i>	<i>Duquesne</i> <i>Tourville</i>	art. 8×203 mm (4×II)	34 w
		tor. 6×550 mm (2×III)	
<i>Suffren</i>	<i>Colbert</i> <i>Dupleix</i> <i>Foch</i> <i>Suffren</i>	art. 8×203 mm (4×II)	32 w
		tor. 6×550 mm (2×III)	
		art. 8×203 mm (4×II)	
<i>Algérie</i>	<i>Algérie</i>	art. 8×203 mm (4×II)	31 w
		tor. 6×550 mm (2×III)	

Uwagi: Warianty uzbrojenia prezentowane są w kolejności chronologicznej. Poszczególne okręty przezbrajane były oczywiście w różnym czasie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Brzeziński, P. Wiśniewski, *Francuski ciężki krążownik Algérie*, op. cit., passim; G. Garier, *Duquesne & Tourville*, op. cit., passim; M. Glock, *Suffren...*, op. cit., s. 58–67

zasilił flotę 15 czerwca 1934 roku³⁶. Francuzi zbudowali całą swoją flotę krążowników ciężkich między 1924 a 1934 rokiem, licząc od położenia stępki pod pierwszy z nich – *Duquesne* – 30 października 1924 roku³⁷. W trakcie II wojny światowej francuska flota straciła cztery najnowsze krążowniki ciężkie (*Colbert*, *Dupleix*, *Foch*, *Algérie*), wszystkie w tym samym dniu, gdyż dokonały samozatopienia 27 listopada 1942 roku, po zajęciu przez Niemców bazy morskiej w Tulonie³⁸. Trzy pozostałe (*Duquesne*, *Tourville*, *Suffren*) zostały internowane przez Brytyjczyków w Aleksandrii 7 lipca 1940 roku³⁹. Jednak 17 maja 1943 roku, już po całkowitym zajęciu Francji przez Niemców, okręty te powróciły do służby i walki po stronie Aliantów. *Duquesne* został przeniesiony do rezerwy 1 września 1947 roku, co można uznać za datę wycofania ze służby bojowej. Następnie przebudowano go na okręt dowodzenia. Rekonstrukcja zakończyła się 30 sierpnia 1948 roku. Z rejestru Francuskiej Narodowej Marynarki Wojennej został wykreślony 2 lipca 1955 roku⁴⁰. *Suffren* 1 października 1947 roku został przeniesiony

³⁶ S. Brzeziński, P. Wiśniewski. *Francuski ciężki krążownik Algérie*. Op. cit., passim.

³⁷ G. Garier. *Duquesne & Tourville*. Op. cit., passim.

³⁸ J. Pertek (1996). *Morze w ogniu*. Warszawa, s. 266–301.

³⁹ A. Perepeczko (1979). *Od Mers El-Kebir do Tulonu*. Gdańsk, s. 85–87.

⁴⁰ *French cruiser Duquesne (1925)*. [https://en.wikipedia.org/wiki/French_cruiser_Duquesne_\(1925\)](https://en.wikipedia.org/wiki/French_cruiser_Duquesne_(1925)) [dostęp: 12.09.2021].

do rezerwy, co i w tym przypadku można uznać za datę wycofania okrętu ze służby bojowej⁴¹. Odtąd funkcjonował następnie jako hulk szkolny. 1 stycznia 1963 roku przemianowano go na *Océan*. Z rejestru Francuskiej Narodowej Marynarki Wojennej został wykreślony 24 marca 1972 roku⁴². Ostatni francuskim krążownikiem ciężkim był *Tourville*. Do rezerwy przeniesiono go 1 stycznia 1948 roku. Następnie również przekształcono go w hulk szkolny. Z rejestru Francuskiej Narodowej Marynarki Wojennej został wykreślony 8 marca 1962 roku⁴³.

Sowiecka Robotniczo-Chłopska Czerwona Flota

Przez szeregi Czerwonej Floty przeszło ogółem 6 krążowników ciężkich i była to też maksymalna liczba tych jednostek, jaką posiadała ona w jednym momencie. Przy czym ów najwyższy stan utrzymywał się w latach 1944–1956. Tabela 7 prezentuje metryki krążowników ciężkich Sowieckiej Marynarki Wojennej.

Tabela 7. Metryki krążowników ciężkich Sowieckiej Marynarki Wojennej

Lp.	Okręt	Rozpoczęcie budowy	Rozpoczęcie służby	Zakończenie służby	Uwagi
1	<i>Kirov</i>	22.10.1935	26.09.1938	22.02.1974	Krążownik szkolny od 03.08.1961
2	<i>Vorošlov</i>	15.10.1935	20.09.1939	17.02.1956	Przebudowany na okręt testowy
3	<i>Maksim Gor'kij</i>	20.12.1936	12.12.1940	17.02.1956	
4	<i>Slava</i> (eks-Molotov)	14.01.1937	14.04.1941	04.04.1972	Krążownik szkolny od 03.08.1961
5	<i>Kalinin</i>	12.08.1938	31.12.1942	06.02.1960	Przebudowany na pływające koszary
6	<i>Petropavlovsk</i> (eks-Kaganovič)	26.08.1938	06.12.1944	06.02.1960	Przebudowany na pływające koszary

Uwagi: *Kirov* został co prawda 3 sierpnia 1961 roku przeklasyfikowany w Sowieckiej Marynarce Wojennej na krążownik szkolny, lecz do końca służby zachował cechy krążownika ciężkiego w postaci 9 dział kalibru 180 mm. *Vorošlov* 17 lutego 1956 roku został wyłączony ze składu floty, gdyż jego modernizację uznano za nieopłacalną. Niemniej powrócił jeszcze do służby 31 grudnia 1961 roku w roli okrętu pomocniczego jako okręt testowy OS 24. 6 października 1972 roku przeklasyfikowano go na pływające koszary z jednoczesną zmianą nazwy na PKZ 19. Ostatecznie ze składu floty wyłączono go 2 marca 1973 roku. *Maksim Gor'kij* 17 lutego 1956 roku został wyłączony ze służby bojowej i przeklasyfikowany na krążownik testowy, gdyż jego modernizację uznano za nieopłacalną. Do jego przebudowy jednak ostatecznie nie doszło i 18 kwietnia 1959 roku wykreślono go z listy floty. 3 sierpnia 1957 roku *Molotov* został przechrzczony na *Slava*. Co prawda 3 sierpnia 1961 roku został przeklasyfikowany w Sowieckiej Marynarce Wojennej na krążownik szkolny, lecz do końca służby zachował

⁴¹ French cruiser *Suffren*. https://en.wikipedia.org/wiki/French_cruiser_Suffren [dostęp: 12.09.2021].

⁴² M. Glock. *Suffren...* Op. cit., s. 58–67.

⁴³ French cruiser *Tourville* (1926). [https://en.wikipedia.org/wiki/French_cruiser_Tourville_\(1926\)](https://en.wikipedia.org/wiki/French_cruiser_Tourville_(1926)) [dostęp: 12.09.2021].

cechy krążownika ciężkiego w postaci 9 dział kalibru 180 mm. *Kalinin* 6 lutego 1960 roku przeklasyfikowano na pływające koszary i przemianowano na *PKZ 21*, został wykreślony z rejestru Sowieckiej Marynarki Wojennej już 14 marca 1960 roku. 3 sierpnia 1957 roku *Kaganovič* został przechrzczone na *Petropavlovsk*. 19 kwietnia 1958 roku został ciężko uszkodzony przez tajfun. Ostatecznie przywrócenie mu pełnej zdolności bojowej uznano za nieopłacalne i 6 lutego 1960 roku przeklasyfikowano na pływające koszary, został wykreślony z rejestru Sowieckiej Marynarki Wojennej w 1964 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Glock (2006), *Krążowniki typu „Kirow” i „Maksym Gorki”*, Tarnowskie Góry, *passim*; idem (2015), *Duma Stalina. Krążowniki projektów 26 i 26 bis, „Morza i Okręty”*, nr 2, s. 38–53.

Sowieckie krążowniki ciężkie reprezentowały 2 typy. W kolejności chronologicznej były to:

1. *Kirow (Kirov I)* – 2 okręty (*Kirow, Vorošlov*),
2. *Maksim Gor’kij (Kirov II)* – 4 okręty (*Kalinin, Maksim Gor’kij, Petropavlovsk, Slava*)⁴⁴.

Oba powyższe typy należały do rodziny typów *Kirow*. Co prawda Sowieci nie planowali budować kolejnych jednostek własnego pomysłu, lecz podjęli starania, aby nabyć 2 niemieckie krążowniki ciężkie typu *Admiral Hipper*. Dzięki temu zamierzali pozyskać możliwie najnowocześniejszą technologię w zakresie budowy ciężkich okrętów artyleryjskich. Ostatecznie Adolf Hitler wyraził zgodę na sprzedaż Związкови Radzieckiemu jedynie najmniej zaawansowanego w budowie, niedoszłego krążownika *Lützow*. Transakcja doszła do skutku 11 lutego 1940 roku. 25 września 1940 roku Sowieci zmienili jego nazwę na *Petropavlovsk*, a 1 września 1944 roku na *Tallinn*. Natomiast odmówiono Sowietom sprzedaży drugiego, również wciąż przebywającego w stoczni, lecz bardziej zaawansowanego w produkcji *Seydlitz*⁴⁵. Wraz ze zbytyim okrętem Niemcy zobowiązali się do pomocy w ukończeniu prac konstrukcyjnych w radzieckiej stoczni. Zobowiązanie co prawda realizowali, lecz na tyle wolno, że do wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej 22 czerwca 1941 roku⁴⁶ *Petropavlovsk* miał tylko połowę artylerii i, co ważniejsze, wciąż był pozbawiony napędu. Stąd Czerwona Flota mogła go wykorzystywać jedynie jako nieruchomą baterię pływającą⁴⁷. Tabela 8 prezentuje metrykę jedynego nieukończono-ego krążownika ciężkiego Sowieckiej Marynarki Wojennej.

W sumie zatem realne ambicje Sowieckiej Marynarki Wojennej w zakresie posiadania krążowników ciężkich nigdy nie przekraczały 8 sztuk. Kompleksowo kwestię liczności tej klasy okrętów w sowieckiej flocie obrazuje Tabela 9.

⁴⁴ M. Glock (2006). *Krążowniki typu „Kirow” i „Maksym Gorki”*. Tarnowskie Góry, *passim*; idem (2015). *Duma Stalina. Krążowniki projektów 26 i 26 bis, „Morza i Okręty”*, nr 2, s. 38–53; W. Holicki (2021). *Woroszyłow i Mołotow – para z Floty Czarnomorskiej, „Morze, Statki i Okręty”*, nr 5–6 (204), s. 84–92.

⁴⁵ A. Perepeczko (2003). *Niemieckie krążowniki typu Admiral Hipper*, t. 1. Gdańsk, *passim*; idem (2004). T. 2. Gdańsk, *passim*; idem (2004). T. 3. Gdańsk, *passim*; M. Sobański (2018). *Krążowniki typu „Admiral Hipper”*, t. 1. Tarnowskie Góry, *passim*; idem (2018). T. 2. Tarnowskie Góry, *passim*.

⁴⁶ J. Pertek, W. Supiński (1959). *Wojna morska 1939–1945*. Poznań, s. 242.

⁴⁷ E. Kosiarz (1978). *Bitwy na Bałtyku*. Warszawa, s. 381.

Tabela 8. Metryka nieukończonego krążownika ciężkiego Sowieckiej Marynarki Wojennej

Lp.	Określenie	Rozpoczęcie budowy	Wodowanie	Uwagi
1	<i>Tallinn</i> (eks- <i>Petropavlovsk</i>)	02.08.1937	01.07.1939	Kupiony od Niemiec 11.02.1940 Przebudowany na okręt szkolny

Uwagi: Nieukończony krążownik ciężki *Lützow* został sprzedany przez III Rzeszę Związкови Sowieckiemu 11 lutego 1940 roku, dokąd trafił 15 kwietnia tegoż roku. 25 września 1940 roku Sowieci zmienili jego nazwę na *Petro-pavlovsk*, a 1 września 1944 roku na *Tallinn*. Określenie nigdy nie ukończono w roli krążownika ciężkiego. Nigdy też nie dysponował własnym napędem, a jego artyleria główna nigdy nie przekraczała 4 dział kalibru 203 mm. 15 września 1941 roku został warunkowo włączony do sowieckiej floty jako pływająca bateria artyleryjska. Po wojnie rozważano jego ukończenie, lecz przedsięwzięcie uznano za nieopłacalne. 11 marca 1953 roku przeklasyfikowano go na okręt szkolny, wraz ze zmianą nazwy na *Dniepr*. A 27 grudnia 1956 roku na pływające koszary, wraz ze zmianą nazwy na *PKZ 112*. Wycofano go ze służby 4 kwietnia 1958 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Perepeczko (2003), *Niemieckie krążowniki typu Admiral Hipper*, t. 1, Gdańsk, *passim*; idem (2004), t. 2, Gdańsk, *passim*; idem (2004), t. 3, Gdańsk, *passim*; M. Sobański (2018), *Krążowniki typu „Admiral Hipper”*, t. 1, Tarnowskie Góry, *passim*; idem (2018), t. 2, Tarnowskie Góry, *passim*.

Tabela 9. Liczebność krążowników ciężkich w Sowieckiej Marynarce Wojennej

Typ	Liczba			
	Planowane	Zamówione	Budowane	Ukończone
<i>Kirow</i> (<i>Kirow I</i>)	2	2	2	2
<i>Maksim Gor'kij</i> (<i>Kirow II</i>)	4	4	4	4
<i>Petropavlovsk</i> (niemiecki <i>Lützow</i>)	2	1	1	0

Uwagi: Pominęto typy jedynie planowane, lecz nigdy nie zamówione, gdyż trudno stwierdzić realność takich czysto teoretycznych zamierzeń.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Glock, *Krążowniki typu „Kirow” i „Maksym Gorki”*, op. cit., *passim*; idem, *Duma Stalina...*, op. cit., s. 38–53; M. Sobański, *Krążowniki typu „Admiral Hipper”*, t. 1, op. cit., *passim*; idem, t. 2, op. cit., *passim*.

Sowiecka Marynarka Wojenna do połowy lat 30. XX wieku była najbardziej niedoinwestowaną spośród flot ówczesnych światowych mocarstw (Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Japonia, Francja, Włochy, Niemcy i Związek Sowiecki). Gdy zbrojenia lądowe i powietrzne osiągnęły wreszcie zadowalający dla reżimu stalinowskiego poziom, otworzyły się możliwości dla odnowienia i rozwoju sił morskich. Dotyczyło to również krążowników ciężkich, choć Sowieci ich tak wówczas ani nie traktowali, ani tym bardziej nie klasyfikowali⁴⁸. Cała szóstka ich okrętów tej klasy wywodziła się ze

⁴⁸ M. Glock, *Krążowniki typu „Kirow” i „Maksym Gorki”*. Op. cit., s. 3–5.

wspólnego pnia, reprezentującego dwa bardzo do siebie zbliżone typy *Kirov* i *Maksim Gor'kij*. Ich główne uzbrojenie artyleryjskie było nietypowe i jedyne w swoim rodzaju w skali światowej. Składało się nań 9 armat kalibru jedynie 180 mm, rozmieszczonych w trzech trzylufowych wieżach, dwóch przednich w superpozycji i pojedynczej tylnej⁴⁹. Rozmieszczenie przypominało zatem standard amerykański, uznawany dość powszechnie za optymalny dla dużych okrętów artyleryjskich i przeważający w klasie krążowników ciężkich. Wszystkie też zostały wyposażone w dwie trzyrurowe wyrzutnie torpedowe kalibru 533 mm. Z kolei pod względem prędkości maksymalnej sowieckie okręty tej klasy można uznać za najszybsze na świecie (poza może włoskim *Bolzano*), niektóre z tych jednostek były w stanie osiągnąć niemal 37 węzłów prędkości, aczkolwiek należy pamiętać o ich nader słabym uzbrojeniu w porównaniu z włoskimi krążownikami ciężkimi, nie mówiąc już o japońskich. Wyposażenie lotnicze składało się z 1 katapulty i 2 do wodnosamolotów. Jednak zostało ono w 1947 roku usunięte⁵⁰. Podstawowe dane techniczne sowieckich krążowników ciężkich prezentuje Tabela 10.

Tabela 10. Podstawowe dane taktyczne krążowników ciężkich *Krasnyj Flot*

Typ	Okręty	Warianty uzbrojenia głównego	Prędkość maksymalna
<i>Kiro</i> (<i>Kirov I</i>)	<i>Kirov</i> <i>Vorošlov</i>	art. 9×180 mm (3×III) tor. 6×533 mm (2×III)	37 w
	<i>Kirov</i>	art. 9×180 mm (3×III)	
<i>Maksim Gor'kij</i> (<i>Kirov II</i>)	<i>Kaganovič</i> <i>Kalinin</i>	art. 9×180 mm (3×III)	37 w
	<i>Maksim Gor'kij</i> <i>Molotov</i>	tor. 6×533 mm (2×III)	
	<i>Molotov</i>	art. 9×180 mm (3×III)	

Uwagi: Warianty uzbrojenia prezentowane są w kolejności chronologicznej. Poszczególne okręty przeobrażane były oczywiście w różnym czasie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Glock, *Krążowniki typu „Kirov” i „Maksym Gorki”*, op. cit., passim; idem, *Duma Stalina...*, op. cit., s. 38–53.

Najstarszym krążownikiem ciężkim Sowieckiej Marynarki Wojennej był *Kirov*, który wszedł do służby 26 września 1938 roku⁵¹. Najmłodszym był *Kaganovič*, który zasilł flotę 6 grudnia 1944 roku⁵². Sowietci zbudowali całą swoją flotę krążowników ciężkich

⁴⁹ M. Glock. *Duma Stalina...* Op. cit., s. 38–53.

⁵⁰ Idem, *Krążowniki typu „Kirov” i „Maksym Gorki”*. Op. cit., passim.

⁵¹ Ibidem, s. 30.

⁵² M. Glock. *Duma Stalina...* Op. cit., s. 38–53.

między 1935 a 1944 rokiem, licząc od położenia stępki pod pierwszy z nich – *Vorošlov* – 15 października 1935 roku⁵³. W trakcie II wojny światowej sowiecka flota nie straciła żadnego z tych okrętów. *Kirow* 3 sierpnia 1961 roku został przeklasyfikowany na krążownik szkolny, lecz zachował uzbrojenie główne. Został wycofany ze służby 22 lutego 1974 roku⁵⁴. *Vorošlov* miał zostać również zmodernizowany i w 1954 roku skierowano go do stoczni. Okazało się jednak, że był to w istocie całkowity koniec krążowniczej kariery, gdyż przedsięwzięcie uznano za nieopłacalne i 17 lutego 1956 roku został wycofany ze służby bojowej. 7 sierpnia 1959 roku zdecydowano o przekształceniu jednostki w okręt szkolny *OS 24*. 6 października 1970 roku przeklasyfikowano go na pływające koszary wraz ze zmianą nazwy na *PKZ 19*. Z listy floty skreślono go 2 marca 1973 roku⁵⁵. *Maksim Gor'kij* do modernizacji został przekazany jeszcze w 1953 roku, lecz podobnie w 1955 roku uznano, że nie jest ona opłacalna. Przez pewien czas zastanawiano się, co z jednostką zrobić. Ostatecznie skreślono ją z listy floty 18 kwietnia 1959 roku⁵⁶. *Molotov* wraz z zakończoną modernizacją w 1955 roku stracił uzbrojenie torpedowe. 3 sierpnia 1957 roku zmieniono jego nazwę na *Slava*, gdyż poprzednia stała się politycznie niepoprawna w związku ze zmianą przywództwa politycznego na Kremlu. W 1961 roku przeklasyfikowano go na krążownik szkolny, lecz zachował swoje uzbrojenie główne. Okręt został wykreślony z rejestru floty 4 kwietnia 1972 roku⁵⁷. *Kaganovič* w 1945 roku przechrzczona na *Lazar Kaganovič*, aby nie było wątpliwości na czyją cześć jednostka nosi imię. A 3 sierpnia 1957 roku zmieniono ponownie jego nazwę na *Petropavlovsk*, co podobnie jak w przypadku *Molotova*, wiązało się ze zmianami na szczytach sowieckiej władzy. Jednostkę skreślono z listy floty 6 lutego 1960 roku⁵⁸. *Kalinin* 6 lutego 1960 roku został wycofany ze służby bojowej, rozbrojony i przekształcony w pływające koszary pod nazwą *PKZ 21*. Z listy floty skreślono go 12 kwietnia 1963 roku⁵⁹.

Wnioski

Druga w kolejności trójka posiadaczy krążowników ciężkich – Włochy, Francja i Związek Sowiecki – dysponowała w sumie 20 okrętami tej klasy. Stanowi to zaledwie 20% ogólnej ich liczby. Wyraźnie potwierdza to, które mocarstwa morskie były najbardziej zainteresowane tą klasą okrętów.

Gdy rozpoczynała się konferencja morska w Waszyngtonie w 1921 roku, zarówno Włochy jak i Francja nie miały planów budowy krążowników o parametrach, które pozwalałyby zaklasyfikować je do kategorii ciężkich. Był to pomysł pierwszej trójki mocarstw morskich i pod nich skrojony. Oba kraje były mocno wyczerpane I wojną

⁵³ W. Holicki. *Worożyłow i Mołotow...* Op. cit., s. 84–92.

⁵⁴ M. Glock. *Krążowniki typu „Kirow” i „Maksym Gorki”*. Op. cit., s. 41.

⁵⁵ W. Holicki. *Worożyłow i Mołotow...* Op. cit., s. 84–92.

⁵⁶ M. Glock. *Krążowniki typu „Kirow” i „Maksym Gorki”*. Op. cit., s. 59.

⁵⁷ W. Holicki. *Worożyłow i Mołotow...* Op. cit., s. 84–92.

⁵⁸ M. Glock. *Krążowniki typu „Kirow” i „Maksym Gorki”*. Op. cit., s. 76–79; idem, *Duma Stalina...* Op. cit., s. 3853.

⁵⁹ Idem, *Krążowniki typu „Kirow” i „Maksym Gorki”*. Op. cit., s. 75.

światową i czyniły drastyczne oszczędności budżetowe, które odbijały się w znaczącym stopniu także na ich flotach. Francuzi zamierzali się raczej koncentrować na rozbudowie floty wielkich niszczycieli, z wyjątkowo potężnym jak na jednostki tej klasy uzbrojeniem artyleryjskim, zaś Włosi stawiali na stosunkowo małe, lecz bardzo szybkie krążowniki lekkie, wspierane w boju przez stada względnie niedużych kontrtorpedowców i torpedowców. Jednakże, jak przewidywali Brytyjczycy, ustalenie w Waszyngtonie maksymalnych limitów wyporności i uzbrojenia dla krążowników, skierowało uwagę obu tych państw właśnie na nie, wbrew ich pierwotnym założeniom. Prowokacja się udała, w pogoni za prestiżem *Marine Nationale* i *Regia Marina* zapragnęły posiadać owe wielkie krążowniki.

Choć traktat waszyngtoński zezwalał każdemu z tych krajów na zbudowanie 3 pancerników na wymianę za już dość przestarzałe jednostki tej klasy, Francja i Włochy doszły do słusznego wniosku, że przez najbliższą dekadę nie zaistnieje realne zagrożenie wplątania w wojnę morską na dużą skalę, zatem inwestowanie w tak ogromne okręty, przy znacznych cięciach budżetowych, oznaczałoby zablokowanie na wiele lat rozbudowy sił lekkich. Bacznie się obserwujące mocarstwa śródziemnomorskie zgodnie odstąpiły zatem od tak ambitnych zamierzeń, lecz nie oparły się już pokusie posiadania krążowników ciężkich, które, bądź co bądź, i tak były znacznie tańsze od okrętów liniowych. Za jeden nowoczesny pancernik można było wystawić 3 do 4 takich krążowników. Francuzi i Włosi podjęli zatem wyzwanie, starannie zważając, by nie zostać przez sąsiada pozostawionym zanadto z tyłu. Rzecz jednak w tym, że inwestycje w krążowniki ciężkie i tak zmniejszały możliwości rozwoju sił lekkich w obu flotach, stąd największym beneficjentem rywalizacji francusko-włoskiej okazali się Brytyjczycy, a wydarzenia z lat II wojny światowej w Europie tylko to potwierdzają. I francuska, i włoska flota nie bardzo potrafiły znaleźć dla swych krążowników ciężkich, jakiejś naprawdę istotnej roli i wobec ubogich zasobów pancerników wykorzystywały je po prostu do wzmacniania swych sił liniowych.

Jeszcze inaczej do sprawy podeszli Sowietci. W istocie budując swoje krążowniki ciężkie, chcieli po prostu stworzyć krążowniki... lekkie, tyle że mające przewagę siły ognia nad jednostkami tej ostatniej klasy u swych najbliższych sąsiadów: Niemców i Szwedów na Bałtyku, Japończyków na Pacyfiku oraz Turków na Morzu Czarnym. I w zasadzie do tego ograniczały się ich ambicje w tym względzie, stąd też nigdy oficjalnie nie klasyfikowali tak swych okrętów z rodziny *Kirov*, a co więcej status krążownika ciężkiego byli skłonni nadać dopiero uzbrojonemu w działa 203 mm, zakupionemu w Niemczech w 1940 roku, krążownikowi *Lützow*. I rzeczywiście, jeśli nie liczyć pary argentyńskich okrętów tej klasy, to radzieckie krążowniki ciężkie były w tym zbiorze zdecydowanie najslabiej uzbrojone i raczej miałyby problem z wytrzymaniem starcia nawet z uzbrojonymi tylko w 6 dział, lecz kalibru 203 mm, jednostkami japońskimi. Można zatem zaryzykować twierdzenie, że Francuzom, Włochom, jak i Sowieciom, wolę posiadania krążowników ciężkich niejako narzucono z zewnątrz. Oba śródziemnomorskie mocarstwa, gdyby nie podrażniona duma narodowa, być może lokowałyby swe zasoby budżetowe w zupełnie inny skład swych flot, zaś ZSRR w tym względzie miał zgoła odmienne wyobrażenia, choć należy podkreślić, że w istocie zgodne z jednym z pierwotnych uzasadnień dla powstania krążowników ciężkich.

Bibliografia

- Beevor A. (2013). *Druga wojna światowa*. Tłum. Siwek Grzegorz, Kraków.
- Brzeziński S. (1999). *Włoski ciężki krążownik Zara*. Wyszaków.
- Brzeziński S. (2003). Wiśniewski Piotr, *Francuski ciężki krążownik Algerie*. Wyszaków.
- Dyskant J. (1983). *Konflikty i zbrojenia morskie 1918–1939*. Gdańsk.
- Franz M. (2016). *Burza nad Morzem Śródziemnym*, t. 1 *Wojna się rozpoczyna*. Oświęcim.
- Franz M. (2016). *Burza nad Morzem Śródziemnym*, t. 2 *Zmagania o panowanie na morzu*. Oświęcim.
- Franz M. (2017). *Burza nad Morzem Śródziemnym*, t. 3 *Do ostatniej kropli paliwa*. Oświęcim.
- Franz M. (2017). *Burza nad Morzem Śródziemnym*, t. 4 *Aliancka ofensywa*. Oświęcim.
- Franz M. (2018). *Burza nad Morzem Śródziemnym*, t. 5 *Gdy Włochów już w tej wojnie nie było*. Oświęcim.
- Garier G. (1999). *Duquesne & Tourville*. Tarnowskie Góry.
- Glock M. (2015). *Duma Stalina. Krążowniki projektów 26 i 26 bis*. „Morza i Okręty”, nr 2.
- Glock M. (2006). *Krążowniki typu „Kirow” i „Maksym Gorki”*. Tarnowskie Góry.
- Glock M. (2016). *Suffren – pierwszy francuski krążownik ciężki drugiego pokolenia*. „Morza i Okręty”, nr 6 (15).
- Gozdawa-Gołębiowski J. (1985). *Od wojny krymskiej do bałkańskiej*. Gdańsk.
- Gozdawa-Gołębiowski J., Wywerka-Prekurat T. (1994). *Pierwsza wojna światowa na morzu*. Warszawa.
- Holicki W. (2019). *Bolzano – ostatni z pechowców*. „Technika Wojskowa. Historia”, nr 1 (66).
- Holicki W. (2021). *Woroszyłow i Mołotow – para z Floty Czarnomorskiej*. „Morze, Statki i Okręty”, nr 5–6 (204).
- Jarosz J. (1995). *Brytyjskie krążowniki ciężkie typu „County”*, t. 1. Tarnowskie Góry.
- Jarosz J. (1999). *Brytyjskie krążowniki ciężkie typu „County”*, t. 2. Tarnowskie Góry.
- Jastrzębski J. (2020). *Lotniskowce Japońskiej Marynarki Wojennej 7 XII 1941 – 2 IX 1945. Organizacja i potencjał bojowy*. Zabrze.
- Jastrzębski J. (2018). *Niszczyciele Japońskiej Marynarki Wojennej 7 XII 1941 – 2 IX 1945. Organizacja i potencjał bojowy*, t. 1, *Geneza, ewolucja, typy*. Kraków.
- Jastrzębski J. (2014). *Okręty podwodne Japońskiej Marynarki Wojennej 7 XII 1941 – 2 IX 1945. Organizacja i potencjał bojowy*. Kraków.
- Kosiarz E. (1994). *Bitwy morskie*. Warszawa.
- Kosiarz E. (1978). *Bitwy na Bałtyku*. Warszawa.
- Lipiecki S. (2019). *Francuskie pancerniki ostatniej generacji Richelieu i Jean Bart*, cz. 1. „Morze, Statki i Okręty”, nr 5–6 (192).
- Lipiecki S. (2019). *Francuskie pancerniki ostatniej generacji Richelieu i Jean Bart*, cz. 2. „Morze, Statki i Okręty”, nr 7–8 (193).
- Lipiecki S. (2019). *Francuskie pancerniki ostatniej generacji Richelieu i Jean Bart*, cz. 3. „Morze, Statki i Okręty”, nr 9–10 (194).
- Lipiński J. (1999). *Druga wojna światowa na morzu*. Warszawa.
- Mawdsley E. (2011). *II wojna światowa. Nowe ujęcie*. Tłum. Gutowska-Nowak Barbara. Kraków.
- Myszor O. (2014). *Cesarstwo Japonii*, t. 1 *Pancerniki, lotniskowce i krążowniki*. Tarnowskie Góry.

- Olender P. (2005). *Wojny morskie 1860–1883*. Warszawa.
- Olender P. (2005). *Wojny morskie 1883–1914*. Warszawa.
- Perepeczko A. (2003). *Niemieckie krążowniki typu Admiral Hipper*, t. 1. Gdańsk.
- Perepeczko A. (2004). *Niemieckie krążowniki typu Admiral Hipper*, t. 2. Gdańsk.
- Perepeczko A. (2004). *Niemieckie krążowniki typu Admiral Hipper*, t. 3. Gdańsk.
- Perepeczko A. (1979). *Od Mers El-Kebir do Tulonu*. Gdańsk.
- Perepeczko A. (2006). *Włoskie krążowniki ciężkie. Trento, Trieste, Zara, Fiume, Gorizia, Pola, Bolzano*. Warszawa.
- Perepeczko A. (2005). *Włoskie pancerniki typu Vittorio Veneto. Vittorio Veneto, Littorio, Roma, Impero*. Warszawa.
- Pertek J. (1996). *Morze w ogniu*. Warszawa.
- Pertek J., Supiński W. (1959). *Wojna morską 1939–1945*. Poznań.
- Sobański M. (2008). *Okręty liniowe typu „Dunkerque”, cz. 1. „Okręty Wojenne”, nr 4 (90)*.
- Sobański M. (2008). *Okręty liniowe typu „Dunkerque”, cz. 2. „Okręty Wojenne”, nr 5 (91)*.
- Sobański M. (2018). *Krążowniki typu „Admiral Hipper”, t. 1. Tarnowskie Góry*.
- Sobański M. (2018). *Krążowniki typu „Admiral Hipper”, t. 2. Tarnowskie Góry*.
- Sobański M. (2011). *Pancerniki typu „Richelieu”*. Tarnowskie Góry.
- Stille M. (2019). *Włoskie krążowniki II wojny światowej*. Oświęcim.

Biogram autora

Jarosław Jastrzębski – doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie; administratywista oraz historyk prawa i wojskowości. Specjalizuje się w badaniach nad Japońską Marynarką Wojenną oraz szkolnictwem wyższym II Rzeczypospolitej. Jest autorem ponad 130 publikacji naukowo-badawczych i popularnonaukowych, w tym kilkunastu opracowań monograficznych. Do jego ważniejszych prac należą: *Krążowniki ciężkie Japońskiej Marynarki Wojennej 7 XII 1941 – 2 IX 1945. Organizacja i potencjał bojowy*, Tarnowskie Góry 2023; *Niszczyciele Japońskiej Marynarki Wojennej 7 XII 1941 – 2 IX 1945. Organizacja i potencjał bojowy*, t. 1-4, Zabrze 2021-2023; *Lotniskowce Japońskiej Marynarki Wojennej 7 XII 1941 – 2 IX 1945. Organizacja i potencjał bojowy*, Zabrze 2020; *Instytucja profesury zwyczajnej w polskim państwowym szkolnictwie akademickim w latach 1920–1939*, Kraków 2018; *Midway*, Warszawa 2014; *Organizacja Japońskiej Marynarki Wojennej na poziomie strategicznym 7 XII 1941 – 2 IX 1945*, Oświęcim 2014; *Kuantan 10 XII 1941. Anatomia brytyjskiej klęski*, Zabrze 2014; *Rajd Doolittle’a na Tokio 18 IV 1942. Uwarunkowania polityczne i strategiczne operacji*, Zabrze 2013; *Państwowe szkolnictwo akademickie w II Rzeczypospolitej. Zagadnienia systemowe*, Kraków 2013; *Bitwa na Morzu Koralowym 2–8 V 1942 r.*, Zabrze 2012. Aktywnie działa społecznie, m.in. pełniąc rozmaite funkcje w organach lub komisjach kilku stowarzyszeń naukowych i sportowych. Jest stałym współpracownikiem czasopisma popularnonaukowego „Okręty Wojenne”.

